розвитку юридичної доктрини, а також правової політики і практики сусідніх держав — України, Росії і Білорусі.

За підсумками роботи міжнародного симпозіуму було розроблено рекомендації, які констатували плідність і ефективність об'єднання творчих зусиль правників у вирішенні найбільш фундаментальної проблеми юриспруденції — проблеми праворозуміння. Учасники, зокрема, рекомендували НАПрН України ініціювати створення дослідницьких груп для розробки конкретних аспектів праворозуміння; включити цю тематику до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 рр.; додати до навчальних планів магістратури юридичних ВНЗ Росії, України і Білорусі вивчення проблем сучасного праворозуміння в рамках спеціальних курсів; ініціювати проведення подальших спільних міжнародних конференцій, «круглих столів» та інших науково-практичних заходів з актуальних питань правознавства.

Як результат роботи міжнародного симпозіуму планується видання російськомовної збірки матеріалів з проблем праворозуміння, а також її подальше розповсюдження серед публічних, профільних і відомчих бібліотек, провідних наукових і вищих навчальних закладів Білорусі, Росії та України.

Матеріали підготував ***Д. Лук'янов,***
вчений секретар симпозіуму, начальник Управління планування
і координації правових досліджень НАПрН України

Другий міжнародний науковий симпозіум «Дні порівняльного правознавства»

Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, Прикарпатський юридичний інститут Львівського державного університету внутрішніх справ, Українська асоціація порівняльного правознавства, Міжнародний науковий журнал «Порівняльно-правові дослідження» 22–25 квітня 2010 р. провели у м. Яремчі Івано-Франківської області другий міжнародний науковий симпозіум «Дні порівняльного правознавства». Партнерами в організації симпозіуму стали Івано-Франківська обласна державна адміністрація, Координатор проектів ОБСЄ в Україні, Американська асоціація юристів, Ініціатива з верховенства права, Міжнародна юридична компанія CMS Reich-Rohrwig Hainz та Міжнародна консультаційна компанія Rödl & Partner.

Порівняльне правознавство, як небезпідставно вважають у провідних країнах світу, має надзвичайно великий потенціал — і не лише щодо розвитку власне юридичних наук, а й щодо впливу на інтенсифікацію міжнародного політичного співробітництва та міжнародних економічних зв'язків, реформування політичного та правового життя країн, соціогуманітарної освіти, формування демократичного й плюралістичного світогляду молодого покоління.

Проведення симпозіуму 2010 р. у Яремчі не було випадковим: з одного боку, це дало можливість більшою мірою залучити вчених із західноукраїнського регіону, відомого своїм значним науковим потенціалом, з другого — розвинена туристична інфраструктура Івано-Франківської області ідеально пристосована для організації таких заходів, а щедра природа, етнографічна соковитість та багата історія краю створюють чудові можливості не лише для роботи, а й незабутнього відпочинку учасників.

Загалом у другому міжнародному науковому симпозіумі «Дні порівняльного правознавства» взяли участь 235 учених (з них 145 — безпосередньо), серед яких 31 доктор наук, 122 кандидати наук, 78 учасників з вищою освітою та 4 студенти. Вони представляли 14 країн та 47 міст: Україну (Київ, Івано-Франківськ, Одеса, Львів, Харків, Чернівці, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Луганськ, Сімферополь, Луцьк, Маріуполь, Севастополь, Суми, Тернопіль, Феодосія, Херсон, Ірпінь, Хмельницький), Російську Федерацію (Москва, Санкт-Петербург, Саратов, Красноярськ, Пенза, Волгоград, Воронеж, Ростов-на-Дону, Казань, Таганрог, Твер, Улан-Уде, Челябінськ), Білорусь (Мінськ), США (Пенсильванія), Угорщину (Будапешт), Австрію (Інсбрук), Німеччину (Мюнхен), Польщу (Краків, Лодзь), Литву (Вільнюс), Казахстан (Астана, Караганда, Усть-Каменогорськ), Молдову (Кишинів), Узбекистан (Ташкент), Італію (Неаполь), Велику Британію (Лондон).

Міжнародний симпозіум «Дні порівняльного правознавства» — це особливий форум, унікальний за своєю багатоплановістю та комплексністю. У 2010 р. він поєднав у собі науковий семінар «Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку», наукову сесію «Академія порівняльного правознавства», наукову конференцію «Компаративістські читання».

Науковий семінар «Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку» було проведено вже вп'яте. Він втілився у цілеспрямоване обговорення окремих найактуальніших питань юридичної компаративістики у форматі «круглого столу». Цього року

його було присвячено питанням генези, етапів розвитку та основним сучасним напрямам порівняльного правознавства.

Кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, вчений секретар Української асоціації порівняльного правознавства відповідальний редактор міжнародного наукового журналу «Порівняльно-правові дослідження» *Олексій Кресін* запропонував власне бачення шляхів вирішення дискусії щодо часу виникнення порівняльного правознавства. Виокремивши три групи критеріїв, за якими можна його визначити — сутнісні, змістовні та формальні, а також повернувши до наукового дискурсу значну кількість забутих ранніх компаративістських праць, доповідач обґрунтував значно давнішу, ніж прийнято було вважати до цього, відправну дату формування порівняльного правознавства — 1810 р. (дата появи однієї з праць Ансельма фон Фейєрбаха), а також завершення процесу його становлення у 1820–1830-х рр. На думку доповідача, формування цієї наукової дисципліни стало результатом диференціації загального вчення про право наприкінці XVIII — початку XIX ст., становлення національних правових систем у Європі та США, а також впливу порівняльної методології у гуманітарних науках.

Доктор юридичних наук, професор та директор — засновник Інституту філософії права Угорського католицького університету, науковий співробітник Інституту правових досліджень Угорської академії наук *Чаба Варга* у своєму виступі вказав на те, що пізнання права можливе тільки у контексті культури, яка його продукує, і відстоював необхідність зміни парадигми досліджень із «порівняльного права» на «порівняльні правові культури». На його думку, формалістична за своєю природою парадигма порівняльного права має за собою свідомий чи неусвідомлений методологічний арсенал західного культурного неоколоніалізму, заперечення самоцінності інших традицій права.

Доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та філософії права Львівського національного університету імені Івана Франка *Людмила Луць* присвятила свій виступ визначенню концепту «порівняльна філософія права» як авторського бачення нової парадигми порівняльного правознавства. Вона покликана відтворити цілісну картину світоглядних основ права, своєрідну світоглядну «правову матрицю», не нівелюючи при цьому особливостей національних, типологічних та інших концептуальних підходів, стримуватиме

безкінечний поділ знань та хаотичне їх нагромадження, хибну універсальність. Вона дає змогу, на відміну від поверхового аналізу філософсько-правових доктрин, який виявляє лише зовнішньо подібні ознаки, встановити природу правового світогляду, що визначається контекстом, у який він вписаний. Так, наприклад, аналізуючи позитивне чи природно-правове праворозуміння у межах континентального права, можна визначити їх національні, типологічні особливості. Загальні парадигмальні позиції щодо даних типів праворозуміння можна сформувати лише тоді, коли будуть виявлені їх особливості у різних правових системах світу, або ж в основних типах правових систем.

Доктор юридичних наук, професор кафедри права Європейского Союзу і порівняльного правознавства Одеської національної юридичної академії *Мехман Дамірлі* у своєму виступі розглянув проблему використання можливостей герменевтики в порівняльному правознавстві. Специфіку компаративістсько-правової герменевтики він аналізував, виходячи з виділення двох модусів компаративістсько-правового розуміння: модусу буття (онтологія розуміння) і модусу пізнання (гносеологія розуміння). При цьому вчений сформулював деякі особливості гносеології компаративістсько-правового розуміння. Зокрема, він стверджує, що діалогічне компаративістсько-правове розуміння формується через такі етапи: спочатку розуміння правової системи з точки зору даної культури; потім розуміння правової культури з точки зору її контексту; нарешті, розуміння правової системи з позиції інтерпретатора і його контексту, й тим самим усвідомлення своєї правової системи через її співвіднесення з «чужою» правовою системою.

Виступ доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри теорії й історії держави і права Таганрозького інституту управління та економіки *Андрія Мордовцева* було присвячено аналізу критеріїв класифікації правових систем у сучасному порівняльному правознавстві, а також критеріям науковості та придатності класифікацій у порівняльному правознавстві з точки зору філософії, логіки та методології науки. Доповідач звернув увагу на ознаки штучних класифікацій, які можуть створюватися компаративістами на основі випадкових, мінливих або уявних зв'язків між правовими системами.

Кандидат юридичних наук, доцент Сибірського федерального університету (Красноярськ) *Ірина Мішина* у своєму виступі проаналізувала філософсько-правові основи одного з домінуючих у сучасному порівняльному правознавстві напрямів — аксіологічного, запропонувала

аксіологічну модель права, яка, на її думку, дала змогу прослідкувати логічний зв'язок між духовними цінностями та рівнями їх втілення у правовій дійсності.

Під час «круглого столу» з доповідями виступили інші учасники.

Також було обговорено проект паспорту спеціальності для захисту кандидатських і докторських дисертацій «порівняльне правознавство». Учасники симпозіуму одностайно погодилися з тим, що відсутність відповідної спеціальності серйозно гальмує розвиток юридичної компаративістики, змушує багатьох здобувачів наукового ступеня звужувати або принципово коригувати тематику своїх досліджень, намагаючись втиснути їх до існуючих спеціальностей (здебільшого до теорії держави і права, філософії права, міжнародного права). У Києві, Одесі, Харкові, Львові існує необхідний кадровий потенціал для створення відповідних спеціалізованих наукових рад.

Наукову сесію «Академія порівняльного правознавства» у рамках щорічних компаративістських форумів було організовано вже вчетверте. Вона складається з відкритих лекцій авторитетних учених із різних країн і спрямована на інтенсифікацію наукової дискусії з найбільш складних і актуальних питань порівняльного правознавства, сприяння вдосконаленню викладання порівняльно-правових дисциплін у вищих юридичних навчальних закладах, підвищення кваліфікації викладачів. У 2010 р. у рамках сесії було представлено три лекції, а ще три — у друкованому вигляді.

У лекції професора *Чаба Варги* «Правові традиції. У пошуку правових сімей та культур», зокрема, зазначалося, що механістичне сприйняття світу, характерне для природничих наук, неприйнятне для правознавства. Метою вченого-юриста є насамперед пізнання не формального вираження права, а аспектів життя людини та суспільства, які ним регулюються. Право має визначатися не із самого себе, а через ті контексти (соціоісторичні, соціологічні чи культурно-антропологічні), в яких воно існує. У зв'язку з цим лектор піддав сумніву сучасний «формалістичний зміст» порівняльного правознавства, сформульований найбільш послідовно Рене Давидом, з його класифікацією правопорядків на правові сім'ї.

Ч. Варга назвав два основні контекстні підходи у порівняльному правознавстві, що долають обмеженість формалістичного мейнстриму — «правові культури» та «правові традиції». Детально аналізуючи концепти, що лежать в основі цих підходів, учений доводив, що «правова традиція», з точки зору порівняльного правознавства, не може

виступати деномінатором для порівняння, є концептом, похідним від «правової культури», і позначає насамперед ставлення суспільства до останньої; відображає не реальну історичну тяглість, а лише відношення до певних елементів історичного досвіду як успадкованих цінностей. В основі правових культур лежать ментальності народів, що історично по-різному інституціоналізуються та формалізуються у праві. Саме різність ментальностей та культур загалом визначає суттєві відмінності у праві й є тривалим у часі феноменом, який, на думку вченого, має стати предметом вивчення порівняльного правознавства.

Ніколас Фостер, професор Школи східних та африканських досліджень Лондонського університету, редактор-засновник журналу «The Journal of Comparative Law», у своїй лекції «"Змішані правові системи" арабського Близького Сходу» зазначив, що сучасний ажіотаж у дослідженнях, присвячених глобалізації, не повинен затіняти багатовікового процесу інтернаціоналізації у праві, для якої характерним було поширення західноєвропейського права по всьому світу. В результаті цього процесу відбулася маргіналізація незахідних правових систем, а також суттєві зміни як у свідомості людей, так і на рівні їх підсвідомості. Тому слово «право» у свідомості юристів фактично означає «західне право», а незахідне право сприймається як периферійне відображення західного зразка. Незахідному праву традиційне порівняльне правознавство приділяє залишкову увагу.

Поява у порівняльному правознавстві концепту «змішана правова система» не змінила такого стану речей, адже він стосувався лише до випадків змішання елементів романо-германського та англо-американського права і залишався елементом заходоцентричного сприйняття світу. Тому вчений у своїй лекції присвятив увагу групі правових систем арабських країн саме як змішаних, представив історичний огляд взаємодії мусульманських та західних джерел у різних галузях права цих держав. Аналізуючи характеристики, що притаманні групі правових систем, які традиційно визначають як змішані, та порівнюючи їх із характеристиками правових систем арабських країн, Н. Фостер нагадав, що змішаність є загальносвітовою характеристикою сучасних правових систем і вказав на доцільність універсалізації теорії змішаних правових систем як вчення щодо особливостей процесів змішування у правовій сфері. У зв'язку з цим він визначив такі взаємопов'язані пріоритетні предмети дослідження порівняльного правознавства, як взаємодія правових систем, правовий плюралізм

(присутність двох чи більше правопорядків у одній правовій системі) та змішані правові системи.

Кандидат юридичних наук, заступник директора Інституту законодавства та порівняльного правознавства при Уряді Російської Федерації *Володимир Лафітський* присвятив свою лекцію «Рівні порівняльного правознавства» формулюванню універсальної типології та класифікації правових систем, побудованої на основі узгодження й інтеграції підходів домінуючих шкіл порівняльного правознавства, кожний із яких представляє різні рівні осягнення правової картини світу.

Учений заперечив поділ національних правових систем на світські та релігійні й наголосив на тому, що вони об'єднуються у правові сім'ї згідно з етично-правовими традиціями, а кожна з таких спільностей може поділятися на менші групи згідно з історичними, структурно-функціональними та техніко-юридичними критеріями. Водночас учений запропонував виділення ще однієї сім'ї правових систем, заснованих на запереченні духовних (етичних) цінностей. В. Лафітський визначив такі рівні порівняльно-правового осягнення права та об'єкти порівняльного правознавства: правовий простір світу, основні правові сім'ї, групи та спільності правових систем, правові спільності, що формуються, національні правові системи, право міжнародного співтовариства.

Також у рамках міжнародної наукової сесії «Академія порівняльного правознавства» в опублікованому вигляді було представлено такі відкриті лекції:

– «Загальне порівняльне правознавство як навчальна дисципліна: досвід і перспективи в Україні» — *Ольга Скакун* (доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, заслужений професор Харківського національного університету внутрішніх справ);

– «Порівняльне цивільне право як навчальна дисципліна» — *Акмаль Саїдов* (доктор юридичних наук, професор, Надзвичайний і Повноважний посол, голова Комітету з демократичних інститутів, недержавних організацій та органів самоврядування громадян Законодавчої Палати Олій Мажлісу Республіки Узбекистан, директор Національного центру Республіки Узбекистан з прав людини);

– «Об'єднавчий потенціал порівняльного правознавства як науки та навчальної дисципліни» — *Олексій Саломатін* (доктор юридичних наук, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політології

та основ права, керівник Центру порівняльного правознавства, політичного та соціально-правового моніторингу Пензенського державного університету).

Найближчим часом планується видання також відкритої лекції *Уїльяма Елліота Батлера* «Періодизація та міжнародне право: деякі порівняльні міркування», згаданих лекцій Ч. Варги, Н. Фостера й В. Лафітського.

Наукову конференцію «Компаративістські читання» в рамках міжнародних наукових симпозіумів «Дні порівняльного правознавства» було проведено вдруге. У її програмі була робота таких секцій: «Сучасні теоретико-методологічні питання порівняльного правознавства. Місце порівняльного правознавства в системі юридичної освіти», «Порівняльне конституційне право», «Порівняльне адміністративне та фінансове право», «Порівняльне цивільне право», «Порівняльне кримінальне право», «Порівняльно-правовий вимір міжнародного та європейського права».

Окрім того, в рамках конференції за підтримки Американської асоціації юристів. Ініціативи з верховенства права було проведено «круглий стіл» з проблем реформування досудового розслідування в Україні. На ньому розглядалося нормативно-правове забезпечення функціонування правоохоронних органів України і проблеми їх реформування, було представлено та обговорено Білу та Зелену книги з реформування досудового розслідування в Україні. З доповідями на «круглому столі» виступили професори *Павло Фріс* (Івано-Франківськ), *Леонід Лобойко* (Дніпропетровськ), *Микола Сірий* (Київ), *Роман Блаута* (Львів), *Юстинас Жилінскас* (Вільнюс), *Галина Чеботарьова* (Сімферополь), *Тетяна Каткова* (Харків) та інші учасники.

Під час роботи семінару було організовано презентації українських, зарубіжних та міжнародних організацій, наукових видань. Зокрема, були представлені організації — партнери проведення симпозіуму — Американська асоціація юристів. Ініціатива з верховенства права, Міжнародна юридична компанія CMS Reich-Rohrwig Hainz та Міжнародна консультаційна компанія Rödl & Partner. Окрім того, відбулися презентації таких видань: монографії «Сравнительное правоведение в образах права», «Международное право и национальное законодательство», «Децентрализация государственного управления в европейских странах», «Системы уголовного правосудия зарубежных государств», «Муниципальная реформа в Российской Федерации» (Володимир Лафітський, Москва), монографія «Transition? To Rule of

Law?» (Чаба Варга, Будапешт), збірника статей «Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку», нових видань із серії «Академія порівняльного правознавства», збірника «Сравнительное правоведение в российском высшем образовании» (Олексій Кресін, Київ), навчального посібника — робочий зошит «Порівняльне правознавство» (Мехман Дамірлі, Одеса), підручника «Курс международного права», антології «Золотой фонд российской науки международного права» (І том), журналу «Российское правосудие» (Владислав Толстих, Москва), монографії «Постановления Европейского суда по правам человека в гражданском процессе Российской Федерации» (Ірина Воронцова, Тетяна Соловйова, Саратов), монографії «Юридическая техника: проблемы теории и методологии», «Нормативно-правовое предписание: природа, типология, технико-юридическое оформление» (Марина Давидова, Волгоград), журналу «Закон и жизнь» (Олег Халабуденко, Кишинів).

За результатами заходу буде опубліковано збірник статей, тез та матеріалів дискусій.

Матеріали підготував ***О. Кресін***,
вчений секретар Української асоціації порівняльного правознавства, відповідальний редактор міжнародного наукового журналу «Порівняльно-правові дослідження», старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, доцент